

Llibertat d'expressió i interpretació crítica dels fets

Ernest Udina Periodista. Coordinador del Centre Internacional de Premsa.

■ Libertad de expresión y interpretación crítica de los hechos

El balance de cincuenta años de libertad de expresión, en el sentido de la libre circulación de la información veraz, no puede ser ni triunfante ni derrotista. Los derechos de los periodistas se están vulnerando no sólo en África, Asia o América Latina, sino también en Europa e incluso en el seno de países democráticos o parlamentarios.

■ Freedom of expression and the critical interpretation of the facts

A review of the 50 years of freedom of expression, in the sense of free circulation of truthful information, can be neither triumphant nor defeatist. Journalists' rights are being infringed not just in Africa, Asia or Latin America, but also in Europe and in the very heart of democratic or parliamentary countries.

■ Liberté d'expression et interprétation critique des faits

Le bilan de cinquante ans de liberté d'expression dans le sens de la libre circulation de l'information véridique ne peut être ni triomphant ni défaitiste. Des violations des droits des journalistes sont enregistrées non seulement en Afrique, en Asie et en Amérique latine, mais aussi en Europe et y compris au sein de pays démocratiques ou parlementaires.

«L'existència d'uns mitjans de comunicació lliures i no sotmesos a censura és l'element essencial de tota societat democràtica», segons la Unió Europea, tal com recull el Parlament Europeu en un fullet explicatiu dels cinquanta anys de la Declaració Universal dels Drets Humans. Però «no és el mateix dir que tots els nens poden anar a escola que fer que aquesta sigui gratuïta i obligatòria», segons que molt bé descriu el fullet dels cinquanta anys elaborat per l'Associació de l'ONU a Espanya, amb seu a Barcelona. No és tampoc el mateix dir que la llibertat d'expressió –i per tant d'opinió i d'associació– és la columna vertebral de la democràcia que comprovar quantes fallades té aquest dret civil o de «segona generació», mentre que la vida pertany a la primera generació de drets, i els del desenvolupament, el medi ambient, la solidaritats i altres són els nous drets o de «tercera generació». Per a tots els drets, la llibertat d'expressió apareix com la condició sine qua non de la seva realització, com també per als drets futurs, que imaginatives escoles franceses situen en la quarta i fins i tot cinquena generació, relacionats amb les noves tecnologies i amb les biotecnologies.

En el cinquantè aniversari de la Declaració de l'Assemblea General de les Nacions Unides, celebrada a París el 10 de desembre de 1948, l'ONU ha insistit en múltiples declaracions que el concepte de drets humans és, per definició, dinàmic, cosa que dona a entendre implícitament que mig segle de drets humans no es poden considerar amb triomfalisme en la seva aplicació, sinó amb una progressivitat de la qual hi ha bones mostres. Una d'elles, no pas la menor, és la desaparició, per les seves pròpies contradiccions internes i no pas per l'enemic exterior, del totalitarisme dels sistemes del socialisme real de l'Est europeu, que constituïen un model històric de manca total de llibertat d'expressió.

L'ONU també ha intervingut en la polèmica sobre si els drets humans són individuals o col·lectius. L'alt

funcionari Gross Espiell diu que «no és admissible la pretesa incompatibilitat entre tots dos tipus de drets.» Es tracta d'una «doctrina» ben aplicable a la llibertat d'expressió, que no es pot acomplir sense grans, i petits, grups de comunicació. En realitat, la polèmica s'estén arreu no pas pel dret a l'expressió lliure, sinó per les inquietuds que a alguns provoca –Fernando Savater i Victòria Camps en són bons exemples a la pell de brau– el tema dels drets de les «minories nacionals».

Un balanç de lluita

El balanç de cinquanta anys de llibertat d'expressió, en el sentit de la lliure circulació de la informació veraç, no pot ser ni triomfant ni derrotista, sinó dinàmic o d'un procés de lluita contínua. Hi ha, d'una banda, el més mediàtic: els professionals de la llibertat d'expressió, dels mitjans de comunicació de masses, és a dir, els periodistes, continuen constituint la professió de més risc. L'informe del 1997 de Reporters sense Fronteres inclou els noms de 28 periodistes assassinats el 1996 per les seves opinions o en l'exercici de la seva professió en quinze països, entre els quals destaquen els vuit assassinats a Algèria i els quatre a Rússia. Hi ha, també, vint periodistes més morts el 1996, dels quals l'esmentada ONG investiga si van ser assassinats; vuit d'aquests eren russos. A llarg de l'últim quart de segle, es compten, segons el mateix informe, 64 periodistes «desapareguts» (vuit de Rússia, set de Guatemala, sis del Salvador, cinc de Bòsnia, quatre d'Algèria i quatre de Turquia, entre d'altres). Tanquen la crònica negra els 93 periodistes empresonats l'1 de gener de 1997: quinze a Etiòpia, tretze a la Xina, nou a Turquia, vuit a Síria, vuit a Kuwait, sis a Birmània, cinc al Vietnam, etc.

Per a Reporters sense Fronteres, tot i que les xifres del 1997 són en tots els capítols descrits lleugerament inferiors a les del 1996 i el 1995, «la cacera del periodista és una activitat sense risc, a l'Àfrica (amb Algèria com el país més perillós del món) o a l'Àsia (sobretot Rússia i Turquia), a l'Amèrica Llatina i fins i tot en països democràtics o si més no parlamentaris». Ni tan sols Europa es deslliura de les denúncies, des de l'extrema dreta que ataca diaris suecs fins a l'acomiadament de periodistes de TVE per part del govern del PP, des del metrallament de la residència

parisenca d'un periodista cors fins a la intervenció, per part de la justícia, de la línia telefònica d'un periodista suís. I és que, a més de la mediàtica violència antiperiodística, també hi ha moltes altres vies per frenar una llibertat d'expressió que només es pot concebre en lluita contínua, com a concepte «dinàmic», com diu l'ONU, i que encara és ben estàtic. Un altre exemple contundent n'és el fet que les dones directives en els mitjans de comunicació no arriben ni a l'1%, quan, en canvi, un terç dels redactors dels mitjans a Espanya són dones.

Consell de la Informació

No es pot negar una difusió considerable, arreu del món, de l'exercici del dret a la llibertat d'expressió, especialment en aquesta dècada final del segle. Tanmateix, excepte en els països de llarga tradició democràtica, els periodistes estan ben lluny d'allò que escrivia, el 1688, el primer teoritzador dels drets humans, John Locke, sobre l'estat natural de perfecta llibertat de l'home, que l'Estat ha de defensar.

En els països democràtics, el tema no se centra, evidentment, en la violència física contra el periodista, sinó en el doble repte que ja forma part del debat diari occidental. En primer lloc, el repte derivat de les noves tecnologies, amb les conseqüències de concentració empresarial i de banalització de la informació cap a l'espectacle. En segon lloc, i en conseqüència, el tema dels «deures humans», cosa que Gandhi ja observava abans de la Declaració cinquantenària quan deia que «per fixar bé els drets, cal que ens posem d'acord en els deures».

Els periodistes catalans van ser innovadors en aquest sentit, amb el Codi Deontològic del 1992, tot i que al cap de pocs anys se n'hauria de revisar un concepte: cal diferenciar, certament, entre informació i opinió, però el Codi assimila erròniament la interpretació amb l'opinió. Si la Constitució es pot canviar, el Codi també.

La deontologia de la professió presenta mancances contínues. Si el cas Clinton-Lewinsky, tal com s'autocritica bona part de la premsa nord-americana, és un exemple d'allà –on fins i tot ha nascut una revista, «Brill's Content», per denunciar el periodisme sense rigor–, aquí hi ha un exemple que encara s'haurà d'analitzar molt més: la coalició de mitjans que, a través de la barreja de veracitat i mentida, de

persecució implacable contra tota norma del periodisme independent, va col·laborar a la derrota electoral dels socialistes el 1996.

La societat exigirà cada vegada més als mitjans la informació contrastada, tal com es mostra, per exemple, en les tasques del primer any i mig de funcionament del Consell de la Informació de Catalunya. L'any 1997 va rebre només 18 queixes, però 19 en el primer semestre del 1998. La meitat, 23 queixes que han tingut el seu dictamen final, són d'institucions, entitats o persones que es queixen –de vegades amb raó i d'altres sense– contra informacions parcials o esbiaixades en els mitjans.

Autocontrol, autoregulació, responsabilitat constitueixen els deures implícits dels qui professionalment exerceixen la llibertat d'expressió. Però la crítica, la interpretació crítica dels fets, continuarà essent el futur del periodisme. Fins al punt que alguns, tant si ho volen com si no, ho hauran d'acceptar. Tal com ho ha acceptat el nou canceller alemany, Gerhard Schröder: «He après que una premsa lliure té un dret inqüestionable a criticar, fins i tot de manera injusta, algú que es presenta per a aquest càrrec. Ningú no m'ha obligat a fer-ho i, per això, he d'acceptar, encara que no m'agradi, que es facin sobre mi retrats que considero injustos». **E.U.**

Notícies

Estudi sobre el nivell acústic sobre la televisió i la publicitat.

El ple del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, a la vista de les diverses queixes presentades pels telespectadors, va encarregar un estudi tècnic sobre la diferència de nivell acústic entre la programació i la publicitat en la televisió. A la vista d'aquest estudi, realitzat per Robert Bartí Domingo, enginyer superior en electrònica i professor del Departament d'Acústica de l'Escola d'Enginyeria de La Salle, el CAC va emetre un dictamen on suggereix a les televisions que considerin la possibilitat d'augmentar la compressió de la senyal de so de programes.

Seminari sobre règim jurídic de la comunicació audiovisual.

L'Institut d'Estudis Autònoms i el CAC van organitzar, la darrera setmana del mes de novembre, un Seminari sobre el règim jurídic de la comunicació audiovisual amb l'objectiu de reflexionar sobre l'actual situació de la legislació, d'una banda, molt dispersa i que, d'una altra, té dificultats per respondre a les noves necessitats que plantegen les tecnologies més avançades, especialment, les de caràcter digital. A les jornades hi han participat, entre d'altres, Tomás de la Quadra-Salcedo, catedràtic dret administratiu de la Universitat Carlos III de Madrid; Marc

Carillo, catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat Pompeu Fabra i Joaquim Tornos, catedràtic de Dret Administratiu de la Universitat de Barcelona així com representants de partits polítics de l'arc parlamentari.

Jornades d'estudi «Catalunya dins la cultura europea».

En el marc de les Jornades d'estudi «Catalunya dins la cultura europea», organitzades pel col·legi major universitari Bonaigua, es va celebrar, el dia 3 de novembre, una taula rodona sobre «Violència i mitjans de comunicació». En la seva intervenció, Jordi Vilajoana, director gene-

ral de la Corporació de Ràdio i Televisió, va afirmar que «la televisió no pot ser el cangur de tota la societat» i va instar als pares a assumir el seu paper d'educadors. Per la seva banda, Lluís de Carreras, president del CAC, va reclamar, del govern espanyol, la creació d'una entitat reguladora i, finalment, Enric Frigola, cap de la programació infantil de TVE-Catalunya, va explicar la dificultat existent a l'hora de definir l'impacte violent de determinades sèries televisives. L'acte va ser moderat per Víctor M. Amela, periodista de La Vanguardia, especialitzat en informació televisiva.